

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและสร้างความเท่าเทียมระหว่างภูมิภาค โดยเฉพาะการพัฒนาภาคชนบทที่ล้าหลังและห่างไกล เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) สามารถก่อให้เกิดการจ้างงานในพื้นที่ และเกิดกระจายรายได้สู่คนในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง แม้พื้นที่เหล่านั้นไม่มีแหล่งทรัพยากรสำคัญอื่นๆ และอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางธุรกิจที่สำคัญ (Pearce, 1995, Weaver and Fennell, 1997 อ้างโดย Ennew, 2003) ในขณะที่เดียวกันกับที่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ดูแลและร่วมเป็นเจ้าของทรัพยากรเหล่านั้น อันสามารถนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีความสัมพันธ์กับทฤษฎีและแนวคิดในงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ แนวความคิดการวางแผนและพัฒนาภูมิภาค แนวความคิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แนวความคิดเกี่ยวข้องกับความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ และแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.1. แนวความคิดการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภาคโดยการท่องเที่ยว

2.1.1. การวางแผนและการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภาค

การวางแผนภาคในช่วงแรกนั้น เริ่มต้นจากการวางแผนพัฒนาพื้นที่มหานครชิคาโก (Plan for the City of Chicago) ในปี ค.ศ.1909 ซึ่งนับเป็นแผนพัฒนาพื้นที่ฉบับแรกที่คำนึงถึงองค์ประกอบระดับภูมิภาค ทั้งการคมนาคมขนส่งและพื้นที่โล่งว่าง อย่างไรก็ตาม การวางแผนภาคเริ่มขึ้นอย่างจริงจังในช่วงทศวรรษที่ 1920 เพื่อแก้ปัญหาการขยายตัวอย่างมากและจัดกระจายของพื้นที่เมืองและชานเมืองออกไปสู่พื้นที่โดยรอบ เนื่องจากการคมนาคมทางรถยนต์ที่สะดวกรวดเร็วมากขึ้น พื้นที่เมืองจึงขยายตัวออกไปเกินกว่าขอบเขตการปกครองของเมืองหนึ่งๆ การวางแผนซึ่งครอบคลุมเขตการปกครองหลายเขตจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดย สมาคมวางแผนภาคในนิวยอร์ก (Regional Plan Association in New York) ได้วางหลักการพื้นฐานในการวางแผนภาคว่า เป็นการวางแผนเพื่อสร้างเงื่อนไขให้เกิดความสัมพันธ์ที่สอดคล้องระหว่างมนุษย์และธรรมชาติบนพื้นฐานความรับผิดชอบทางชีวภาพซึ่งเคารพขีดจำกัดของมนุษย์ในการแทรกแซงกระบวนการทางธรรมชาติ และจำกัดการเจริญเติบโตของพื้นที่เมืองอย่างจัดกระจาย (Mumford, L., 1931. อ้างโดย Friedmann, J. and Weaver, C., 1979)

ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำช่วงทศวรรษที่ 1930 ได้เกิดแนวคิดในการพัฒนาภาคเพื่อสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยผนวกการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการวางแผนพัฒนาภาค จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การปฏิวัติอุตสาหกรรมประสบความสำเร็จก่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน การวางแผนภาคจึงพัฒนาไปสู่การวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ภาค เพื่อตอบสนองของความต้องการสินค้าและบริการซึ่งขยายตัวอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนเช่นกัน ตั้งแต่นั้นมาการวางแผนภาคพัฒนาไปบนแนวคิดหลัก 2 ประการ โดยประการแรก เป็นมิติในการจัดการเชิงพื้นที่ (Spatial Organization) ซึ่งพิจารณาถึงการพัฒนาเมือง แหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรม และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเมือง และประการที่สอง เป็นมิติในการพัฒนาแก้ปัญหาการมีภูมิภาคที่ล้าหลัง (Backward Region) ในระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรม เพื่อกระจายความเจริญจากภาคที่พัฒนา(ทางอุตสาหกรรม) แล้วไปสู่ภาคที่ล้าหลังกว่า (Friedmann, J. และ Weaver, C., 1979)

จนกระทั่งเมื่อสิ้นสุดทศวรรษที่ 1960 วัตถุประสงค์ทั้งสองของการพัฒนาภาคยังไม่สามารถบรรลุผลได้ แนวคิดใหม่ในการกระจายรายได้และการจ้างงานจึงได้ถูกเพิ่มเติมในเป้าหมายของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นเป้าหมายที่สำคัญทางสังคมในการวางแผนภาค

ทั้งนี้ Friedmann, J. และ Weaver, C., (1979) ได้สรุปหลักการของการพัฒนาพื้นที่ภาคไว้หลายประการ ดังนี้

- 1) การพัฒนาต้องสร้างความหลากหลายให้กับระบบเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงความหลากหลายทั้งในแง่ของชนิดของผลผลิต และในแง่ของระดับขั้นของผลผลิต
- 2) การพัฒนาต้องมุ่งให้เกิดการพัฒนาการใช้ทรัพยากรทางกายภาพสูงสุด โดยไม่ขัดกับหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรในมุมมองทางสังคม
- 3) การพัฒนาต้องส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวของตลาดทั้งภายใน และระหว่างภูมิภาค
- 4) การพัฒนาต้องอยู่บนพื้นฐานทางการเงินภายในภูมิภาคให้มากที่สุด
- 5) การพัฒนาต้องก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางสังคม

2.1.2. ความหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจ

James M. Cypher and James L. Dietz (2004) กล่าวถึง การพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Economic Development) ว่าหมายถึง "กระบวนการที่ก่อให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจโดยสม่ำเสมอ และเป็นเวลายาวนาน โดยทำให้รายได้ที่แท้จริงต่อบุคคลสูงขึ้นและต้องมีการกระจายรายได้อย่างสม่ำเสมอ ประชากรส่วนใหญ่จะต้องได้รับประโยชน์จากรายได้ที่เพิ่มขึ้นอย่างทัดเทียมกัน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม ทัศนคติ ระบบการเมือง การบริหาร การศึกษา และ

ค่านิยมของสังคมที่เหมาะสม” ซึ่งสอดคล้องกับ James M. Cypher and James L. Dietz (2004) ซึ่งกล่าวถึง การพัฒนาทางเศรษฐกิจ ว่าไม่ได้เป็นเพียงการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ หรือการได้ผลผลิตและผลกำไรมากที่สุด โดยมีเงื่อนไข และข้อจำกัดอยู่บนรากฐานหรือระบบกลไกทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอยู่เดิมเท่านั้น แต่การพัฒนาทางเศรษฐกิจต้องการการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง และเป็นการแสวงหาทิศทางการเติบโตที่เหมาะสมกับทรัพยากรและประสิทธิภาพการผลิตที่มีอยู่ ยิ่งกว่านั้น การพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยทั่วไปต้องการรูปแบบขององค์กรหรือโครงสร้างของสถาบันใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นด้วย

ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง นั้นสอดคล้องกับแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษชื่อ Alfred Marshall ที่กล่าวว่า “ธรรมชาติไม่สามารถก่อให้เกิดการก้าวกระโดดได้” ในขณะที่ การกระจายรายได้และผลประโยชน์นั้นสอดคล้องกับ แนวความคิดของ Adam Smith ซึ่งกล่าวว่า “ไม่มีสังคมใดจะสามารถเจริญเติบโตและมีความสุขอย่างมั่นคงได้ หากสมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมซึ่งอยู่ห่างไกลยังต้องยากจนและทนทุกข์ทรมาน”

นอกจากนี้ Cypher, James M. และ Dietz, James L. (2004) ได้เสนอแนวความคิด การวัดการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพิ่มเติม โดยกล่าวว่า การเติบโตของรายได้ต่อหัวประชากร ซึ่งใช้วัดความก้าวหน้าของประเทศในระยะเวลาหนึ่งได้นั้นยังไม่เพียงพอ หากแต่การวัดระดับการพัฒนานั้น ต้องใช้สิ่งที่เรียกว่า “ชีวิตที่ดี (Good Life)” เป็นตัวชี้วัดในทุกมิติของการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งทั้งสองได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาซึ่งอาจแตกต่างกันไปบ้างตามลักษณะเฉพาะของสังคมไว้ดังนี้

- การมีโอกาสที่เท่าเทียมกัน
- การเพิ่มขึ้นของรายได้และมาตรฐานการครองชีพ ซึ่งหมายถึงการกระจายอย่างทั่วถึงของสินค้าเพื่อการบริโภค และการบริการ
- การกระจายรายได้และความมั่งคั่งอย่างเท่าเทียมกัน
- การมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แบบมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวางและเข้มแข็ง
- การขยายบทบาทของผู้หญิงและชนกลุ่มน้อย ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง
- การสามารถเข้าถึงบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึง
- การมีหลักประกันที่มั่นคงให้ผู้ด้อยโอกาส เช่น เด็ก คนชราและผู้พิการ
- การมีสภาพแวดล้อมที่สะอาดและถูกสุขลักษณะ
- การมีระบบการขนส่งและการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ
- การมีระดับการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรม

อย่างไรก็ตาม American Planning Association ได้สรุปความหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจ ไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงใดๆ ของสังคมซึ่งทำให้เกิดการเพิ่มผลผลิต การจ้างงาน และประสิทธิภาพในการกระจายสินค้าและบริการ”

2.1.3. การพัฒนาเศรษฐกิจโดยการท่องเที่ยว

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization (WTO), 2004) และ องค์การสหประชาชาติ (United Nations (UN), 2001) ประเมินว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นประเภทของอุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของโลก ในแง่ของการจ้างงาน และสัดส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมของโลก ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการศึกษาเชิงเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการเดินทางในระดับนานาชาติของสภาการท่องเที่ยวและการเดินทางของโลก หรือ World Travel & Tourism Council (2006) ที่คาดการณ์ว่า การท่องเที่ยวและการเดินทางของทั้งโลกในปี ค.ศ.2006 ก่อให้เกิดมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของโลกเท่ากับ 1,754.5 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือคิดเป็นร้อยละ 3.6 ทั้งนี้ ก่อให้เกิดการหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจโลกเป็นมูลค่าถึง 4,963.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือคิดเป็นร้อยละ 10.3 นอกจากนี้ การท่องเที่ยวและการเดินทางของทั้งโลกดังกล่าวก่อให้เกิดการจ้างงานถึง 234,305,000 ตำแหน่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 8.7 โดยเป็นการจ้างงานจริงจำนวน 76,729,000 ตำแหน่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 2.8 ของการจ้างงานในโลกทั้งหมด

Colin Hall (1994) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้กล่าวถึงการศึกษาที่ประเทศกำลังพัฒนาได้ใช้การท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการสร้างรายได้ในรูปของเงินตราต่างประเทศ ทำให้การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจในประเทศเหล่านั้นเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ยังได้สรุปถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ตอบแทนจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศกำลังพัฒนา คือ

- 1) การเป็นแหล่งรายได้ โดยผ่านวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ที่ประกอบการด้านการท่องเที่ยวและที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
- 2) การดึงดูดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทั้งขนาดเล็กและใหญ่ ทั้งเพื่อการท่องเที่ยวและที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
- 3) การก่อให้เกิดการจ้างงาน โดยเฉพาะสำหรับสตรีและวัยรุ่น เนื่องจากไม่ต้องการความชำนาญมากนัก
- 4) การพัฒนาสวัสดิการทางสังคม โดยผ่านระบบโครงสร้างพื้นฐานและบริการต่างๆ ซึ่งให้บริการทั้งกับนักท่องเที่ยว และประชาชนท้องถิ่น
- 5) การลดหนี้สินต่างประเทศ เนื่องจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวต่างประเทศ
- 6) การกระจายความเสี่ยงของระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท

การท่องเที่ยวไม่เพียงให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังให้ความภาคภูมิใจด้วย ซึ่งนำไปสู่สำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากร จิตสำนึกในความเป็นเจ้าของ และลดความเสี่ยงโดยการพึ่งพารายได้จากการท่องเที่ยว นอกเหนือจากการประกอบอาชีพดั้งเดิม

โดยตลอดทศวรรษที่ผ่านมา อุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้เติบโตและปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว เมื่อผู้คนทั่วโลกให้ความสนใจท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติมากขึ้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) จึงเป็นหนึ่งในรูปแบบการท่องเที่ยวที่ขยายตัวมากที่สุดรูปแบบหนึ่งในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งการเติบโตนี้เปิดโอกาสให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวทางธรรมชาติ สัตว์ป่า และผู้คนท้องถิ่น อันทำให้ชุมชนท้องถิ่นนั้นได้รับประโยชน์ตอบแทนทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ก่อให้เกิดความแน่นอนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

Manuel Otárola Bedoya (2006) ได้นำเสนอรายงานการศึกษาเรื่อง "Tourism in the Asia Pacific Region: Promoting Cultural Integration Based on a Common Past". ในการประชุม APEC Study Center Consortium Conference 2006 ซึ่งกล่าวถึงการพัฒนาเศรษฐกิจโดยการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักซึ่งสร้างรายได้ การจ้างงาน และการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ อย่างมหาศาลในหลายประเทศ แต่ที่สำคัญ คือ ผลประโยชน์ส่วนใหญ่นั้นได้เพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับทั้งคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ซึ่งการจ้างงานและธุรกิจท่องเที่ยวส่วนมากในประเทศกำลังพัฒนาได้ช่วยสร้างความทัดเทียมกันทางเศรษฐกิจให้กับพื้นที่ห่างไกล อันส่งผลให้เกิดการลดลงของการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองใหญ่ซึ่งมีความแออัดอยู่แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับ องค์การสหประชาชาติ (2001) ที่กล่าวถึง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า สามารถสร้างโอกาสในการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวไปสู่หมู่บ้าน และพื้นที่ห่างไกลได้อย่างแท้จริง หากรัฐบาลสนับสนุนให้มีนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่ และส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวได้

2.2. แนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ

ที่ผ่านมาการศึกษาการท่องเที่ยวในเชิงเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ มุ่งเน้นไปที่การศึกษาและเก็บข้อมูลการใช้จ่ายเงินของนักท่องเที่ยวให้แก่ผู้ประกอบการในธุรกิจต่างๆ เพื่อประเมินหรือคาดการณ์ขนาดของตลาด และมูลค่ารายได้ เป็นสำคัญ ดังเช่น การสำรวจโครงสร้างค่าใช้จ่ายและพฤติกรรมการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศปี 2545 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545) ซึ่งพบว่า นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาโดยใช้บริการบริษัทนำเที่ยวนั้น นอกจากจ่ายค่าโดยสารเครื่องบินระหว่างประเทศและค่าที่พักแล้ว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังซื้อบริการด้านการขนส่ง

ภายในประเทศเพิ่มเติมมากเป็นลำดับแรก เป็นมูลค่าถึง 25,523.04 ล้านบาท ส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับพาหนะท้องถิ่น เช่น รถทัวร์ รถตุ๊กตุ๊ก รถแท็กซี่ และรถรับจ้างทั่วไป เป็นมูลค่า 21,195.60 ล้านบาท อีกส่วนหนึ่งเป็นการใช้บริการของสายการบินในประเทศเป็นมูลค่า 4,327.44 ล้านบาท รองลงมาจึงเป็นการใช้จ่ายเพื่อการซื้ออาหารและเครื่องดื่มมากเป็นอันดับสอง แล้วจึงเป็นการซื้อบริการด้านการนำเที่ยวในประเทศไทย การศึกษาข้างต้นนี้ ไม่ได้ศึกษาถึงการไหลเวียนของกระแสเงินสดจากรายได้เหล่านั้นในเชิงพื้นที่ และในเชิงของกลุ่มผู้ได้รับประโยชน์ จึงไม่อาจสรุปได้ว่า รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเหล่านั้น ก่อให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่อประชาชนหรือชุมชนในท้องถิ่นอันเป็นที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นๆ มากน้อยเพียงใด

ดังนั้น การศึกษาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาถึงการไหลเวียนของรายได้เหล่านี้ จึงอาจช่วยตอบคำถามที่ว่า การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น โดยแท้จริงแล้วได้ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่ และประชาชนในพื้นที่หรือไม่ และมากน้อยเพียงใด

2.2.1. ความหมายของความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ

ความเชื่อมโยงในที่นี้เป็นความเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นภายในภาคเดียวกัน และที่เกิดขึ้นระหว่างภาค (Intraregional and Interregional Linkages) ซึ่งเป็นทั้งความเชื่อมโยงที่เป็นอยู่และความเชื่อมโยงที่สามารถเป็นไปได้ ซึ่งการศึกษาความเชื่อมโยงนี้เริ่มขึ้นเมื่อ Albert O. Hirschman (1984) ได้เสนอแนวความคิด เรื่อง ความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรม โดยกล่าวว่า เมื่ออุตสาหกรรมหนึ่งขยายตัว อุตสาหกรรมนั้นต้องการวัตถุดิบซึ่งเป็นผลผลิตจากอุตสาหกรรมอื่นๆ มาใช้ในกระบวนการผลิตของตนเอง ซึ่งเขาเรียกความสัมพันธ์นี้ว่า ความสัมพันธ์ด้านหลัง (Backward Linkages) ในทางกลับกัน อุตสาหกรรมนั้นอาจขายและจัดส่งผลผลิตไปยังอุตสาหกรรมอื่นเพื่อทำการผลิตต่อไปจนกระทั่งถึงผู้บริโภค ซึ่งเรียกว่า ความสัมพันธ์ด้านหน้า (Forward Linkages) ของผลผลิต ดังนั้นสรุปได้ว่า การผลิตของอุตสาหกรรมหนึ่งจะมีผลทวีคูณกับความสัมพันธ์ด้านหน้าและด้านหลังของอุตสาหกรรมนั้น ซึ่ง Hirschman เชื่อว่า หากลงทุนในอุตสาหกรรมประเภทใดก็ตามที่มีความสัมพันธ์ทั้งสองด้านสูงมากๆ แม้ต้องทุ่มเงินลงทุนมหาศาลไปที่อุตสาหกรรมนั้นเพียงประเภทเดียว แต่ย่อมก่อให้เกิดผลผลิตจำนวนมาก พร้อมทั้งสร้างตำแหน่งงานจำนวนมากด้วย ซึ่งในท้ายที่สุดแล้ว ผลผลิตจำนวนมากนั้นย่อมทำให้ต้นทุนและราคาขายถูกลง ในขณะที่การจ้างงานก็ก่อให้เกิดกำลังซื้อเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจทั้งระบบเจริญเติบโตได้อย่างมากเป็นทวีคูณ และคุ้มค่าต่อเงินลงทุนจำนวนมหาศาลที่ใช้ในตอนแรก

ประพันธ์ เศวตนันท์ (2520) ได้กล่าวถึงการศึกษาการเชื่อมโยงนี้ โดยใช้คำว่า ความเคลื่อนไหวและความสัมพันธ์ (Flows and Linkages) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการวางแผนพัฒนาภาค ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับผลผลิต เช่น จำนวนผลผลิต การขนส่ง การจำหน่าย แหล่ง

ที่ตั้งของผู้ซื้อ และการนำไปเป็นสินค้าขั้นกลางเพื่อผลิตต่อ เป็นต้น และข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุดิบ เช่น ปริมาณและมูลค่าวัตถุดิบ แหล่งที่มาของวัตถุดิบ การขนส่ง การผลิต วัตถุดิบทดแทน และคนกลางในการซื้อขายวัตถุดิบ เป็นต้น หากนักวางแผนทราบถึงความสัมพันธ์ในกระบวนการผลิตนี้ จะสามารถรู้แนวทางที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาภาคได้เร็วขึ้น

กล่าวโดยสรุปว่า การศึกษาความเชื่อมโยง คือ การระบุความเคลื่อนไหวที่เป็นอยู่ (Actual Flows) และที่สามารถจะเป็นไปได้ (Potential Flows) เพื่อจะได้ทราบถึง บทบาทหรือฐานะของภาคที่เป็นอยู่หรือสามารถจะเป็นได้ และภายใต้ความเชื่อมโยงระหว่างภาคที่เกิดขึ้นนั้น จะสามารถเป็นฐานสำหรับการเพิ่มขึ้นของการไหลเวียนของสินค้าและบริการ ทั้งระหว่างภาคและภายในภาคได้อย่างไร เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจของภาค

การศึกษาความเชื่อมโยงจำเป็นต้องพิจารณาถึง ความเชื่อมโยงที่อาจเป็นไปได้ในหลายรูปแบบ ซึ่งโดยทั่วไปสามารถจำแนกได้เป็น 5 รูปแบบ ดังนี้

- (1) ความเชื่อมโยงของการผลิตไปข้างหน้า (Forward Production Linkages)
- (2) ความเชื่อมโยงของการผลิตไปข้างหลัง (Backward Production Linkages)
- (3) ความเชื่อมโยงของการกระจายสินค้า (Distribution Linkages)
- (4) ความเชื่อมโยงของการค้าและบริการ (Commercial and Service Linkages)
- (5) ความเชื่อมโยงอื่นๆ เช่น ความเชื่อมโยงของสาธารณูปโภคและสถาบันต่างๆ

2.2.2. วิธีการหาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ

A. Bendavid (1974) กล่าวถึงการหาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจว่า สามารถทำได้ 2 ลักษณะด้วยกัน โดยลักษณะแรกเป็นทางตรง คือ การสำรวจหน่วยธุรกิจในสาขาเศรษฐกิจนั้น สำหรับลักษณะที่สองเป็นทางอ้อม ซึ่งมี 2 วิธี คือ การตารางปัจจัยการผลิตและผลผลิต (Input-Output Table) และการใช้การวิเคราะห์ฐานเศรษฐกิจ (Economic Base) เพื่อหาความชำนาญพิเศษของภาค (Location Quotient)

นอกจากการศึกษาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของการผลิตสินค้า ดังกล่าวข้างต้นแล้ว เราสามารถศึกษาการเชื่อมโยงของเงินได้ด้วย เนื่องจากปัจจุบันนี้เราใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเกือบทั้งหมด ทั้งยังสามารถใช้การเชื่อมโยงของเงินเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเชื่อมโยงของสินค้าได้อีกด้วย ทำให้การศึกษากองเทียวนในเชิงเศรษฐศาสตร์ที่ผ่านมาได้เลือกใช้วิธีการวัดกระแสการไหลเวียนของเงินตราในระดับชาติเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีระบบการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลที่มีมาตรฐาน มีขอบเขตที่ชัดเจน และเที่ยงตรงในระดับที่ยอมรับได้ เป็นฐานข้อมูลในการคาดประมาณการมูลค่าตลาดและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในระดับประเทศ

ทั้งนี้ การศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจในระดับประเทศซึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวและการเดินทางของ World Travel & Tourism Council (2006) ซึ่งได้ทำการศึกษากการท่องเที่ยวและการเดินทางในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยด้วย ได้ประเมินว่า การท่องเที่ยวและการเดินทางของประเทศไทยในปี พ.ศ.2549 จะก่อให้เกิดมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) เท่ากับ 517.1 พันล้านบาท (13.6 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ) หรือคิดเป็นร้อยละ 6.5 ทั้งนี้ ก่อให้เกิดการหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจโดยรวมเป็นมูลค่าถึง 1,128 พันล้านบาท (29.6 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ) หรือคิดเป็นร้อยละ 14.3 นอกจากนี้ การท่องเที่ยวและการเดินทางของไทยดังกล่าว ก่อให้เกิดการจ้างงาน 3,820,000 ตำแหน่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 10.7 โดยเป็นการจ้างงานจริงจำนวน 1,842,000 ตำแหน่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 5.2

ก่อนหน้านั้น มีการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกันของ รุ่งทิพ ว่องปฏิการ และสุกิจ วงษ์นภดลเดชา (2547) ได้ทำการวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากบัญชีประชาชาติด้านการท่องเที่ยวในปี พ.ศ.2541 (Tourism Satellite Account: TSA 1998) เพื่อคาดการณ์ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวระหว่างปี 2545-2546 ได้ผลดังนี้ รายได้จากนักท่องเที่ยวในปี 2546 (ประมาณการรายได้ ณ วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.2546) ทั้งหมดเท่ากับ 591,500 ล้านบาท แยกเป็นรายได้จากนักท่องเที่ยวชาวไทย 301,900 ล้านบาท และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ 289,600 ล้านบาท ซึ่งรายได้ทั้งหมดนี้ส่งผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อการผลิตในประเทศเท่ากับ 875,349 ล้านบาท และต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) เท่ากับ 460,388 ล้านบาท ทำให้เกิดการจ้างงาน 2,884,650 คน ทั้งนี้การศึกษานี้ยังได้ศึกษาถึงตัวทวีรายได้ โดยพบว่า มีตัวทวีรายได้รวมเท่ากับ 1.61 แยกเป็นตัวทวีรายได้ของนักท่องเที่ยวชาวไทยเท่ากับ 1.58 และของนักท่องเที่ยวต่างประเทศเท่ากับ 1.63

บทความของ ดร.อนันต์ วัฒนกุลจรัส ในวารสารอิเล็กทรอนิกส์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กล่าวถึง ผลการวิจัยผลกระทบของการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีต่อการกระจายรายได้ โดยใช้ แบบจำลองทางเศรษฐกิจแบบดุลยภาพทั่วไป (Computable General Equilibrium - CGE Model) ประกอบกับข้อมูล บัญชีทางสังคมไทย (Social Accounting Matrix) และค่าสัมประสิทธิ์ต่างๆ ของไทยพบว่า การขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นประโยชน์ทั้งในแง่ของการเพิ่มการบริโภค การเพิ่มรายได้ และการเพิ่มประโยชน์สุขในทุกภาคครัวเรือนในทุกระดับชั้น แต่ก็ด้วยว่าพบว่าผลประโยชน์ดังกล่าวแท้จริงแล้วกลับกระจายไปสู่มือคนยากคนจนในสัดส่วนที่น้อยมาก เนื่องจาก รายได้ส่วนใหญ่ที่มาจาก การขยายตัวทางด้านการท่องเที่ยวกลับสะสมพอกพูนอยู่ในปัจจัยการผลิตอื่นมากกว่าแรงงานไร้ฝีมือ นอกจากนี้แรงงานไร้ฝีมือในภาคส่วนอื่นๆ ก็อาจจะได้รับผลกระทบในทางลบเช่นกันและผลตอบแทนต่อที่ดินทาง การเกษตรซึ่งเป็นแหล่งที่มาสำคัญของรายได้หลักของคนยากคนจนในภาคเกษตรกรรมอาจจะตกต่ำลงได้ เมื่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการขยายตัว

ปรากฏการณ์เช่นนี้ชี้ให้เห็นว่าความคาดหวังที่จะกระจายรายได้ให้มากขึ้นจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวนั้น แท้ที่จริงยังอยู่ห่างไกลจากความสำเร็จและความเป็นจริงยิ่งนัก

สำหรับการศึกษาในระดับจังหวัดของประเทศไทย ที่มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้าคล้อยกันนั้นพบได้น้อยมาก โดยพบเพียงการศึกษาของ มิ่งสรรพ ขาวสะอาดและคณะ (2547) ซึ่งเป็นการศึกษาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นเพียงจังหวัดเดียวที่มีการศึกษาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวรายสาขาจำนวน 9 สาขา คือ โรงแรมและที่พัก เกสต์เฮาส์และรีสอร์ท ภัตตาคารและร้านอาหาร สนามกอล์ฟ สปา บริการท่องเที่ยว บริการขนส่งนักท่องเที่ยว บริการรถเช่า และมอเตอร์ไซด์เช่า และปั้มน้ำมัน ผลการศึกษาพบว่าในปี พ.ศ. 2545 ภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่สร้างรายได้ถึง 38,000 ล้านบาท (ประมาณ 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ) และเป็นมูลค่าเพิ่มประมาณ 12,000 ล้านบาท ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 14 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในจังหวัดเบื้องต้น อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของเชียงใหม่ประกอบไปด้วยสถานประกอบการจำนวนประมาณ 8,000 แห่ง และมีการจ้างงานประมาณ 52,000 ตำแหน่ง

2.2.3. ความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หากมองการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหนึ่ง ตามที่องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้จัดไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งมิได้จัดเป็นอุตสาหกรรมตามความหมายโดยทั่วไปตามบัญชีประชาชาติ แต่การท่องเที่ยวเป็นผลรวมของอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น อุตสาหกรรมบริการขนส่ง อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม อุตสาหกรรมโรงแรมและที่พัก อุตสาหกรรมบริการนำเที่ยว อุตสาหกรรมผลิตของที่ระลึก อุตสาหกรรมบริการด้านความบันเทิงและนันทนาการ เป็นต้น กล่าวโดยสรุป คือ การท่องเที่ยวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากนักท่องเที่ยวได้ซื้อสินค้าหรือบริการ ซึ่งสินค้าและบริการเหล่านั้นอาจผลิตขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยวเท่านั้นโดยเฉพาะ หรืออาจผลิตขึ้นเพื่อคนในท้องถิ่นเช่นเดียวกับที่ผลิตขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยวด้วย

การศึกษาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงต้องศึกษาความเชื่อมโยงที่อาจจะเป็นไปได้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1) ความเชื่อมโยงของการผลิตไปข้างหลัง (Backward Production Linkages) ได้แก่ การศึกษาปัจจัยเข้าหรือวัตถุดิบ ซึ่งรวมถึงปัจจัยเข้าโดยอ้อม (Indirect Inputs) ที่นำมาใช้ในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2) ความเชื่อมโยงของการกระจายสินค้า (Distribution Linkages) ซึ่งในกรณีของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งเป็นกิจกรรมการบริการ จึงเป็นการศึกษาการใช้ประโยชน์จากที่ตั้งในโครงข่ายคมนาคมภายในภาคได้ และภายในประเทศ เพื่อการคมนาคมขนส่งนักท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่

3) ความเชื่อมโยงของการค้าและบริการ (Commercial and Service Linkages) ได้แก่ การศึกษาที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ตั้งของสถานประกอบการ และการคมนาคมขนส่งที่เชื่อมโยงแหล่งที่ตั้งเหล่านั้น

4) ความเชื่อมโยงอื่นๆ เช่น ความเชื่อมโยงของสาธารณูปการ และสถาบันต่างๆ ที่รองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น สถานือนามัย โรงพยาบาล และสถานีตำรวจ เป็นต้น ในกรณีนี้เป็นการศึกษาถึงพื้นที่บริการของสาธารณูปการ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประกอบเชิงนิเวศ และเป็นไปได้ว่านักท่องเที่ยวจะสามารถได้บริการได้ขณะประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมโยงเชิงเศรษฐกิจหลายกรณีในอดีตเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่วนใหญ่ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มคนจำนวนไม่มากนัก และส่วนใหญ่เป็นการเสาะแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และการจัดการท่องเที่ยวโดยนักท่องเที่ยวเอง หรือกลุ่มผู้ประกอบการนำเที่ยวจากต่างประเทศโดยตรง พบว่า ในหลายแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้น รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวตกถึงมือประชาชนท้องถิ่นโดยตรง ดังเช่น การศึกษาของ ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2538) ซึ่งศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเดินป่าในด้านบวก พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่มีการท่องเที่ยวเดินป่าจะมีรายได้เพิ่มขึ้น เช่น รายได้จากการให้บริการที่พัก ให้เช่าช้าง การทำแพไม้ไผ่ การรับจ้างเป็นลูกหาบ การขายอาหารและเครื่องดื่ม เช่น น้ำอัดลม เบียร์ น้ำเปล่าและบุหรี่ย โดยขายในราคาที่สูงกว่าราคาตลาดในเมือง 2 - 3 เท่าตัว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปฐพี อาคมมานนท์ และคณะ (2535) ซึ่งพบว่า เดิมก่อนมีการท่องเที่ยวเดินป่า ประชาชนมีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อปี ต่อมาเมื่อมีการท่องเที่ยวเดินป่า ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเดินป่ามีรายได้เพิ่มเป็น 5,001 - 15,000 บาทต่อปี บางรายสูงถึง 45,000 บาทต่อปี และส่วนใหญ่มีความต้องการพัฒนาตนเองเพื่อประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวเดินป่า เช่น การเรียนภาษาต่างประเทศเพิ่มเติม อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้พัฒนาแพร่หลายจนอยู่ในกระแสความสนใจในระดับโลก ทำให้การจัดการการท่องเที่ยวเปลี่ยนไปสู่รูปแบบการจัดการเชิงธุรกิจ ในแนวทางทุนนิยม ทั้งแนวทางทุนนิยมท้องถิ่น และทุนนิยมข้ามชาติ ดังผลการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนของ มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด และคณะ (2547) ซึ่งได้ทำการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน 3 กรณี โดยกรณีศึกษาแรก ประกอบด้วยหมู่บ้านของชาวเขาเผ่าม้งสองแห่ง ซึ่งมีขนาดเท่ากันและตั้งอยู่ใกล้เคียงกันในจังหวัดเชียงใหม่โดยหมู่บ้านหนึ่งเปิดให้บริการพิพิธภัณฑสถานขนาดเล็ก และให้บริการเกสต์เฮาส์ด้วย ในขณะที่อีกหมู่บ้านหนึ่งไม่ได้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวแต่อย่างใด ทั้งสองหมู่บ้านทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก วิธีการศึกษาการกระจายรายได้โดยใช้สัมประสิทธิ์จีนิและดัชนีเซอโรกส์ ซึ่ง

ทั้งสองวิธีได้ให้ผลที่สอดคล้องกันว่า การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวมีความไม่เท่าเทียมกันมากกว่าการกระจายรายได้ในภาคเกษตร หากไม่มีการท่องเที่ยวแล้วการกระจายรายได้ของหมู่บ้านที่เปิดพิพัตถ์จะดีกว่าอีกหมู่บ้านหนึ่งที่ไม่มีการท่องเที่ยว แต่เมื่อรวมรายได้จากการท่องเที่ยวเข้าไปในรายได้ทั้งหมดแล้ว รูปแบบของการกระจายรายได้ของหมู่บ้านนี้ที่มีการท่องเที่ยวกลับลดลง เหตุผลก็คือ สัดส่วนของรายได้ส่วนหนึ่งมาจากการขายของที่ระลึก ผู้ที่มีทุนมากกว่าจึงสามารถลงทุนได้มากกว่าในการผลิต ซึ่งรวมไปถึงการซื้อผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปมาจากตลาดแล้วนำมาจำหน่ายต่อให้กับนักท่องเที่ยว

กรณีศึกษาที่สอง ได้ทำการศึกษาในหมู่บ้านในภาคเหนือ คือ บ้านแม่กำปอง ซึ่งได้รับรางวัลชนะเลิศประเภทการท่องเที่ยวชุมชนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หมู่บ้านนี้ทำรายได้จากการท่องเที่ยวได้เป็นจำนวนมาก ผลการศึกษาก็ยังคงยืนยันว่า รายได้จากการท่องเที่ยวยังคงมีการกระจายอย่างไม่เท่าเทียมกันมากกว่ารายได้จากภาคเกษตร แต่มีการกระจายที่เท่าเทียมกันมากกว่ารายได้จากนอกภาคเกษตรอื่น ๆ

กรณีศึกษาที่สามได้ทำการศึกษาในกลุ่มอนุรักษ์บ้านทรงไทย ที่จังหวัดสมุทรปราการ หมู่บ้านแห่งนี้ประสบความสำเร็จมากที่สุดและมีชื่อเสียงมากที่สุดในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เมื่อตัดสินด้วยจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว ในปี พ.ศ. 2546 ทางหมู่บ้านมีรายได้มากกว่า 1.6 ล้านบาทจากการท่องเที่ยว ในกรณีศึกษานี้ได้ทำการสำรวจเฉพาะชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเท่านั้น และผลการศึกษาก็ยืนยันออกมาเช่นเดิมว่าการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวมีความไม่เท่าเทียมกัน จากนั้นเมื่อแบ่งชาวบ้านออกเป็น 5 กลุ่มตามชั้นรายได้ปรากฏว่าชาวบ้านที่อยู่ในชั้นที่มีรายได้มากที่สุด (กล่าวคือ ร้อยละ 25 แรก) ได้รับรายได้ถึงร้อยละ 76 จากรายได้ของการท่องเที่ยวทั้งหมด

โดยสรุปจากกรณีศึกษาทั้งสาม พบว่าการท่องเที่ยวสามารถสร้างโอกาสที่ทำให้เกิดรายได้ที่มากขึ้นและสามารถกระจายรายได้จากเมืองไปสู่ชนบทได้ แต่ภายในชุมชนเองแล้วการท่องเที่ยวจะทำให้การกระจายรายได้กลับไม่เท่าเทียมกันมากขึ้นเมื่อเทียบกับรูปแบบการดำรงชีพด้วยการเกษตร เหตุผลก็คือการท่องเที่ยวต้องใช้งบลงทุนสำหรับการผลิตสินค้าหัตถกรรม การตกแต่งบ้านเพื่อให้เป็นบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว สำหรับการซื้อเตียงและการจัดหาที่นอนหมอนมุ้ง รวมทั้งการหาเรือหารถมมาให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น ดังนั้นสมาชิกของชุมชนที่มีฐานะยากจนกว่าจึงได้ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางและมัคคุเทศก์ซึ่งช่วยทำให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นจากที่เป็นอยู่เดิมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

การศึกษาที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมา โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ และชุมชนที่มีเอกลักษณ์ในพื้นที่ห่างไกล แม้ในบางการศึกษาจะพบว่าแม้ในช่วงแรกประชาชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์ตอบแทนพอสมควร แต่เมื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นได้รับความนิยมหรือเป็นที่รู้จักมากขึ้น กลับกลายเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความรู้และทุนมากกว่าคน

ในชุมชนเข้ามาประกอบการและกลายเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยวขึ้น ทั้งในหลายพื้นที่การเป็นที่รู้จักในระดับโลกเป็นเพียงการดึงดูดผู้ประกอบการและเงินลงทุนจากนอกพื้นที่หรือกระทั่งถึงนอกประเทศ ให้เข้ามาตักตวงผลประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชน โดยชุมชนได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์เพียงเล็กน้อย ในขณะที่ต้องรองรับปัญหาต่างๆ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และสังคม ที่เกิดขึ้นตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

หลังจากผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ข้างต้นทั้งหมดแล้ว สามารถกำหนดแนวทางการศึกษาความเชื่อมโยงของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจังหวัดภูเก็ตในครั้งนี้ ให้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาความเชื่อมโยงของการผลิตไปข้างหลัง (Backward Production Linkages) ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธีดังกล่าวแล้ว แต่ในกรณีศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งเป็นกิจกรรมด้านบริการขนาดเล็กและผู้ประกอบการเป็นประชาชนและกลุ่มคนในท้องถิ่น ซึ่งโดยทั่วไปมีรูปแบบการดำเนินกิจการแบบไม่เป็นทางการเท่าใดนัก ผู้ทำการศึกษาได้เลือกใช้วิธีการสำรวจความเชื่อมโยง (Linkages Survey) ซึ่งเป็นการสำรวจหน่วยธุรกิจที่ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ศึกษาที่ได้คัดเลือกแล้ว เพื่อให้การศึกษาสามารถค้นหาความสัมพันธ์ของกระบวนการผลิตและการให้บริการที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ในระดับจังหวัด

2.3. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

2.3.1. ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

คำว่า "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" เป็นคำศัพท์ที่ราชบัณฑิตยสถานได้พิจารณาบัญญัติขึ้นเพื่อใช้แทนคำภาษาอังกฤษว่า "Ecotourism" ซึ่งเป็นคำที่ผสมกันระหว่างคำว่า "Ecology" หรือ "นิเวศวิทยา" กับคำว่า "Tourism" หรือ "การท่องเที่ยว" ทั้งนี้ คือคำว่า "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" (กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545) โดยที่ผ่านมามีความพยายามเสนอคำศัพท์ภาษาไทยเพื่อใช้แทนคำว่า Ecotourism มาแล้วหลายคำ เช่น นิเวศสัญจร การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

The Ecotourism Society (1991) ซึ่งเป็นองค์กรภาคเอกชนที่มีบทบาทโดยตรงเกี่ยวกับการศึกษาวางแผน และเผยแพร่ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า "การเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงธรรมชาติ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของระบบนิเวศนั้น ซึ่งรวมถึงชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ และในขณะเดียวกันก็

ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ ที่ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง”

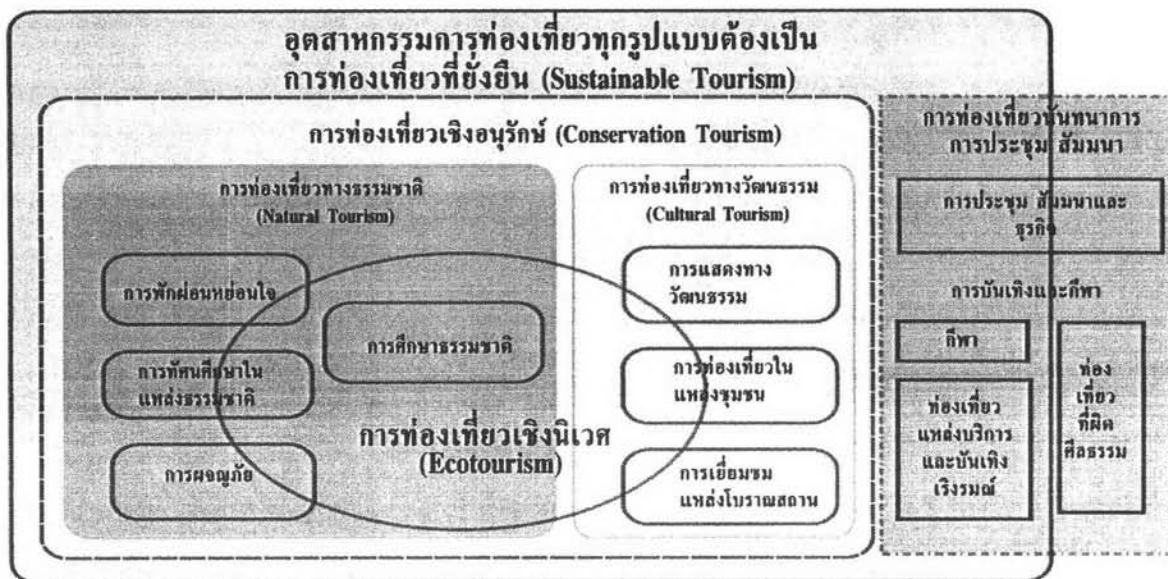
จากนิยามข้างต้น พอสรุปสาระสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ดังต่อไปนี้

- 1) เป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ และชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หรือพื้นที่พหุภาคย์ พื้นที่ธรรมชาตินั้นในการดำรงชีวิต รวมถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดีและวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่เหล่านั้น โดยมุ่งเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติ หรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว มากกว่าการเสริมแต่งหรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ
- 2) เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่าย มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ระบบนิเวศ ชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยพยายามควบคุมผลกระทบด้านลบให้อยู่ในระดับต่ำ และคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและพลังงาน
- 3) เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมโดยตรง ซึ่งนอกจากจะสร้างความพึงพอใจแล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และการเรียนรู้ร่วมกัน
- 4) เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้น โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนอัน มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ต้องการทรัพยากรท่องเที่ยว ตลาด และการบริการที่แตกต่างไปจากการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้จำแนกการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยไว้ในรายงานขั้นสุดท้าย การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศปี พ.ศ.2542 ซึ่งในรายงานดังกล่าว จำแนกการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้เป็นหนึ่งในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องเป็นส่วนหนึ่งในการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ ในส่วนของการท่องเที่ยวทางธรรมชาตินั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รวมการศึกษาธรรมชาติไว้ทั้งหมด และเป็นส่วนหนึ่งของการพักผ่อนหย่อนใจ การทัศนศึกษาในแหล่งธรรมชาติ การผจญภัย เกี่ยวข้องทั้งในกิจกรรมการพักผ่อนในส่วนของการท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวในหลายกิจกรรมไว้ดังแผนภูมิต่างข้างล่างนี้ และในส่วนของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวในแหล่งชุมชน การเยี่ยมชมแหล่งโบราณสถาน ดังแสดงในแผนภูมิต่างข้างล่างนี้

แผนภูมิ 2.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในการจำแนกประเภทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย

ที่มา: รายงานขั้นสุดท้าย การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, ททท., 2542.

2.3.2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย

ประเทศไทยถือว่าประสบความสำเร็จในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวประเทศหนึ่ง และถูกจัดอยู่ในระดับแนวหน้าของการท่องเที่ยวโลก จึงจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญกับกระแสการเคลื่อนไหวและแนวโน้มการท่องเที่ยวในระดับโลก ซึ่งปัจจุบันมีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวในโลกไร้พรมแดน ซึ่งต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจ การให้ความสนใจในระบบสังคม และการตระหนักถึงการรักษาสีงแวดล้อม โดยดำเนินการตามแผนแม่บทของโลก หรือ Agenda 21 ซึ่งวางกรอบการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ไว้ดังนี้

- การดำเนินกิจการท่องเที่ยวให้พิจารณาเรื่องขอบเขตความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ ชุมชน วัฒนธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน
- การตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี หรือ เอกลักษณ์ / อัตลักษณ์ของชุมชน
- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการกับการท่องเที่ยว
- การประสานความต้องการในการกำหนดแผนงานทางเศรษฐกิจ การดำรงอยู่ของสังคม และ
- การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากแนวโน้มการท่องเที่ยวโลกในลักษณะเช่นนี้ จึงสะท้อนให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์ และหมุนไปในทิศทางเดียวกันกับกระแส

การท่องเที่ยวของโลก ดังนั้น ประเทศไทยจึงจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศศึกษาของพื้นที่ที่ พร้อมจะรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวประเทศไทยมีความได้เปรียบด้านที่ตั้งของประเทศ และฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงามซึ่งกระจายตัวอยู่ทั่วทุกภาคในประเทศไทย ทั้งในส่วนที่เป็นทะเล ภูเขา และอื่นๆ ประเทศไทยจึงมีพื้นที่ซึ่งมีศักยภาพที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ปัจจุบัน ประเทศไทยยังไม่สามารถใช้พื้นที่อย่างเต็มศักยภาพ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เขตห้ามล่าสัตว์ป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือพื้นที่สวนป่าขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ในการพิจารณาด้านศักยภาพของพื้นที่ในระดับภูมิภาค ยังพบว่า หากมีการประสานงานความร่วมมือในระดับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง อาทิ ลาว สปป.ลาว กัมพูชา หรือ มาเลเซีย ยังมีความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาศักยภาพพื้นที่ร่วมกันเพื่อพัฒนาและส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ป่า หรือน่านน้ำที่เป็นทะเล โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องนำเสนอในลักษณะภาพรวมของทั้งพื้นที่ในภูมิภาคนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2547) ได้ระบุว่า ปัจจุบันมีหลายปัจจัยที่มีผลต่อการเติบโตและพฤติกรรมของประชากรโลก อาทิ

- เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในการขึ้นาระบบเศรษฐกิจและสังคม
- ประชากรโลกมีอายุเฉลี่ยสูงขึ้น
- คุณค่าและรูปแบบการใช้ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลง
- การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life-Long learning) เป็นสิ่งจำเป็น
- ความห่วงใยในเรื่องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ยังคงเป็นที่สนใจกว้างขวาง และมีแนวโน้มเข้มข้นรุนแรงมากขึ้น
- คนรุ่นใหม่ (Generation X) และปรากฏการณ์ดอทคอม (.COM)

การเปลี่ยนแปลงของโลกและพฤติกรรมของประชากรโลกข้างต้น ได้ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการใช้เวลาว่างในรูปแบบของการเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น แนวโน้มรูปแบบการท่องเที่ยวที่อยู่ในความนิยมของนักท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่ง คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถผสมผสานกับรูปแบบการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นได้อย่างกลมกลืนและหลากหลาย กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมกิจกรรมหลายประเภท อาทิ การเดินป่า การดูนก การดำน้ำ การล่องแก่ง การศึกษาวิถีชีวิต การพายเรือแคนู-คายัค เป็นต้น กิจกรรมท่องเที่ยวเหล่านี้สามารถนำไปผสมผสานกับการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในพื้นที่ได้อย่างกลมกลืน อันจะก่อให้เกิดความหลากหลายและน่าสนใจในรูปแบบการท่องเที่ยวที่นำเสนอต่อนักท่องเที่ยว อาทิ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวชุมชน (Community Tourism) การท่องเที่ยวชนบท (Rural

Tourism) ในเชิงการตลาดถือว่าการสร้างความแตกต่างที่ก่อให้เกิดความน่าสนใจและเป็นปัจจัยในการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว

จากการศึกษาวิจัยในต่างประเทศ พบว่า นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นปะปนอยู่ทั่วไปในสังคม ส่วนใหญ่จะค่อนข้างสูงอายุ (40-50 ปี) มีการศึกษาและรายได้ดี (Wauer, 1980; Kellert, 1985; Butler & Fenton, 1987; and Hvenegaard, 1994) นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความปรารถนาที่จะได้ท่องเที่ยวในสถานที่ที่เป็นธรรมชาติ หรือมีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แปลกแตกต่างไปจากชีวิตประจำวัน (Valentine, 1992) มีความประสงค์ที่จะได้รับรู้ และ/หรือมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ทั้งทางตรงและทางอ้อม (Kretchman & Eagles, 1990; Fennell & Eagles, 1990; and Eagles, 1992) มีความสุขุมสงบ และมีความตั้งใจอย่างแรงกล้าที่จะไปเดินทางท่องเที่ยว โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตท้องถิ่น ดังนั้น จึงเป็นผู้พร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น และไม่ต้องการให้มีการปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกสบายในลักษณะเช่นเดียวกับถิ่นที่ตนเองอยู่อาศัย หรือคุ้นเคย หรือในลักษณะที่ได้รับจากการบริการในเมืองใหญ่ ดังนั้น ความสะดวกสบายในการเดินทางท่องเที่ยวไม่ใช่เป็นสิ่งสำคัญเท่าใดนัก แต่นักท่องเที่ยวประเภทนี้มักจะไม่อดทนกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่แออัด เสียงอึกทึกและสิ่งแปลกปลอมที่ขัดกับธรรมชาติ (Lindberg, 1991) ซึ่งทั้งหมดนี้ ทำให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจำเป็นต้องทำการควบคุมผลกระทบควบคู่ไปด้วย

2.3.3. นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของไทย

จากการศึกษาการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยว เพื่อรักษาระบบนิเวศ โดยสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้กำหนดนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้ "การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน"

ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวปี พ.ศ.2547-2551 กำหนดวิสัยทัศน์ให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวแห่งเอเชีย (Tourism Capital of Asia) ในปี 2551 โดยตั้งเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางที่มีคุณภาพ (Quality Destination) เพื่อนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ แหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานสากล (World Class Destination) จากภาพรวมที่กล่าวมา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้กำหนดวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในช่วงปี พ.ศ.2548-2549 คือ

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไทย "มุ่งสู่คุณภาพ โดยสร้างพื้นฐานที่เข้มแข็ง และท้องถิ่นพัฒนาอย่างมั่นคง" ภายใน 2 ปี (พ.ศ.2548-2549)

2.3.4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดภูเก็ต

ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 1 ว่าในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดภูเก็ตมีการขยายตัวโดยเฉลี่ยต่อปีถึงร้อยละ 22 และในปี พ.ศ.2543 สามารถนำรายได้เข้าประเทศได้มากเป็นอันดับ 2 รองจากกรุงเทพมหานคร เป็นมูลค่าประมาณ 53,000 ล้านบาท และในปี พ.ศ. 2547 จังหวัดภูเก็ตมีนักท่องเที่ยวเข้ามาถึง 4.8 ล้านคน และมีรายได้จากการท่องเที่ยวมากถึง 85,670.63 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 18.4 และ 16.9 ตามลำดับ และแม้ว่าในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2547 จะเกิดภัยพิบัติสึนามิในจังหวัดแถบอันดามันซึ่งทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงอย่างมากถึงร้อยละ 49.8 ในปี พ.ศ.2548 แต่ธนาคารแห่งประเทศไทยยังคงคาดว่าสถานการณ์การท่องเที่ยวจะฟื้นตัวขึ้นในช่วงต้นปี พ.ศ.2549 และกลับสู่สภาวะปกติในช่วงปลายปี พ.ศ.2549

อย่างไรก็ตามก่อนหน้าภัยพิบัติสึนามิปลายปี พ.ศ.2547 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545) ได้ทำการสำรวจโครงสร้างค่าใช้จ่ายและพฤติกรรมกรค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศปี 2545 พบว่า กรุงเทพฯ ภูเก็ตและพัททยา ยังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป โดยมีหาดใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักทางการจับจ่ายซื้อของของนักท่องเที่ยวมาเลเซีย นักท่องเที่ยวจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เดินทางไป ภูเก็ต หาดใหญ่ กระบี่ หัวหิน และสมุยเพิ่มขึ้นอย่างมาก ในขณะที่พื้นที่ท่องเที่ยวหลักของนักท่องเที่ยวยุโรป จะประกอบด้วย กรุงเทพฯ ภูเก็ต เชียงใหม่ และสมุย

ในฐานะของจังหวัดที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเข้มข้นต่อเนื่องเป็นเวลายาวนาน จนก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ สะสมอยู่มากมาย ทำให้เกิดการนำเสนอ แนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งอยู่ในกระแสความสนใจอย่างมากในระดับโลกนับแต่ช่วงปี พ.ศ.2545 เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดภูเก็ต ทั้งโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวในระดับจังหวัด รวมถึงนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ทั้งนี้ ในกลุ่มจังหวัดอันดามัน ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ นั้น ผศ.มณฑนา นวลเจริญ (2548) ได้ทำการศึกษาศักยภาพของชุมชนในฐานะเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอันดามัน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนในฐานะเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวของจังหวัดทั้งสาม รวมถึงความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนในชุมชนที่จะให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยให้ทั้งประชาชนและผู้ใช้ข้อมูลได้มีส่วนร่วมในการศึกษาศักยภาพของชุมชน และเพื่อศึกษาความคิดเห็นและความต้องการของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพชุมชนในฐานะเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ต มีศักยภาพสูง 14 ตำบล และศักยภาพปานกลาง 3 ตำบล ในจังหวัดพังงา มีศักยภาพสูง จำนวน 34 ตำบล และมีศักยภาพปานกลาง 14 ตำบล ในจังหวัดกระบี่ มีศักยภาพชุมชนสูงจำนวน 30 ตำบล และศักยภาพปานกลางจำนวน 23 ตำบล โดยจังหวัดพังงามีศักยภาพของชุมชนในฐานะเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวมากที่สุดและในแง่ความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนในชุมชนที่จะให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว ประชาชนต้องการให้ชุมชนเป็นแหล่ง

ท่องเที่ยวร้อยละ 100 ด้วยเหตุผลเพื่อทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น ความคิดเห็นและความต้องการของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชน นักท่องเที่ยวชาวไทยต้องการท่องเที่ยวชุมชนร้อยละ 82.67 นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศต้องการท่องเที่ยวชุมชนร้อยละ 60.25

ในช่วงเวลาเดียวกัน ประทีป นวลเจริญ (2548) ได้ศึกษาศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติทางบกของกลุ่มจังหวัดอันดามันเช่นกัน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและความพร้อมของพื้นที่เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รวมถึงศึกษาความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนในชุมชนที่มีต่อการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยให้ประชาชนและผู้ใช้ข้อมูลได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการเก็บข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติของพื้นที่เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และเพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติทางบกของในจังหวัดภูเก็ต มีศักยภาพสูง 8 ตำบล ในจังหวัดพังงา มีศักยภาพสูง 17 ตำบล ในจังหวัดกระบี่ มีศักยภาพสูง 22 ตำบล โดยจังหวัดกระบี่มีศักยภาพในทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติทางบกสูงที่สุด

และในแง่ความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนในชุมชน ที่จะให้ทรัพยากรธรรมชาติทางบกเป็นแหล่งท่องเที่ยว ประชาชนในชุมชนมีความต้องการให้ใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติทางบกเป็นแหล่งท่องเที่ยวร้อยละ 100 ด้วยเหตุผล คือ ต้องการให้ชุมชนมีเศรษฐกิจดีขึ้น

ความคิดเห็นและความต้องการของนักท่องเที่ยว ในการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติทางบก นักท่องเที่ยวชาวไทยต้องการท่องเที่ยวแหล่งธรรมชาติทางบกร้อยละ 91.33 นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศต้องการท่องเที่ยวแหล่งธรรมชาติทางบกร้อยละ 62.25 โดยมีเหตุผลในการท่องเที่ยวที่เหมือนกันดังนี้ ได้มีโอกาสสัมผัสกับธรรมชาติที่น้อยคนเคยพบเห็น ได้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของพืช พืชหายาก สัตว์ป่า ได้ชื่นชมกับภูมิทัศน์ที่งดงามและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวตามลำดับ

จากการศึกษาทั้งสองข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า กลุ่มจังหวัดอันดามัน ซึ่งรวมถึงจังหวัดภูเก็ตมีความพร้อมทั้งในด้านอุปสงค์ คือ ความต้องการของนักท่องเที่ยว และในด้านอุปทาน ทั้งในเชิงพื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่ชุมชน ตลอดจนความต้องการที่จะพัฒนาและรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประชาชนในท้องถิ่น

2.4. กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย (Conceptual Framework)

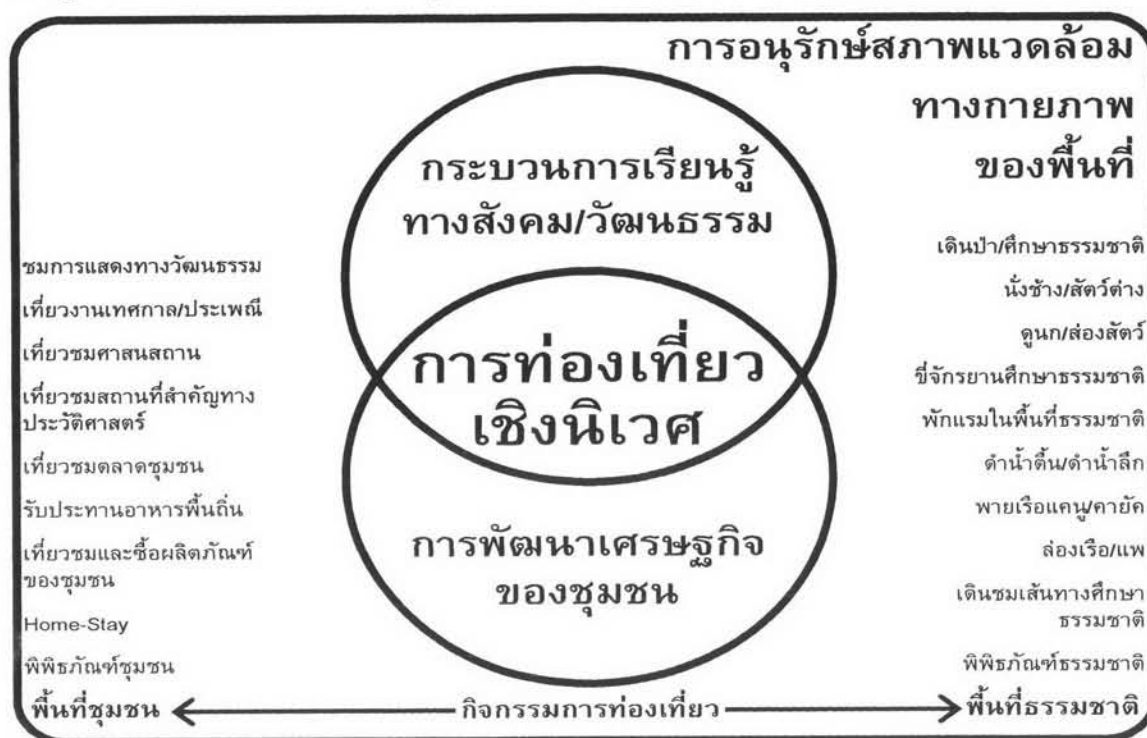
จากแนวความคิดและทฤษฎีที่กล่าวข้างต้นสามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการศึกษาเพื่อหาความเชื่อมโยงเชิงพื้นที่ของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และ ความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่มีต่อระบบเศรษฐกิจและประชาชนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา

โดยการศึกษาครั้งนี้ มีสมมติฐานว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามนิยามในการศึกษาครั้งนี้ ย่อมทำให้เกิดความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจขึ้นภายในพื้นที่ชุมชนมากกว่าพื้นที่ภายนอก ซึ่งหมายความว่าผู้ประกอบการมีการใช้จ่ายเพื่อการประกอบการให้แก่ผู้ผลิตหรือจัดหาวัตถุดิบ และแรงงานในชุมชนมากกว่าผู้ผลิตหรือจัดหาวัตถุดิบ และแรงงานนอกชุมชน

การศึกษาจึงมุ่งเน้นไปที่การศึกษาความเชื่อมโยงของการผลิตไปข้างหน้า โดยพยายามหาคำตอบของคำถามที่ว่า "ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตั้งอยู่ที่ไหน ให้บริการนักท่องเที่ยวบริเวณใดในรูปแบบใดบ้าง และโดยใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทใด ที่สำคัญผู้ประกอบการเหล่านั้นได้ใช้จ่ายเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุดิบและบริการชั้นกลางแก่ผู้ใดบ้าง และผู้จัดหาวัตถุดิบและบริการเหล่านั้นอยู่ในชุมชนท้องถิ่น อยู่ภายในจังหวัด หรืออยู่ภายนอกพื้นที่ศึกษา ตลอดจนถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่นที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเหล่านั้น"

การได้มาของคำตอบเหล่านี้ จำเป็นต้องทราบถึงรูปแบบ ลักษณะ เครือข่ายและความเชื่อมโยงของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ศึกษาเป็นเบื้องต้น ผู้ทำการศึกษาก็ต้องกำหนดกรอบแนวความคิด รูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งสัมพันธ์กับพื้นที่ซึ่งรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเหล่านั้น โดยผู้วิจัยได้อาศัยนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ได้ศึกษาในบทนี้ ผสมผสานกับการสำรวจภาคสนามเพื่อหาพื้นที่รองรับกิจกรรมเหล่านั้น เพื่อพิสูจน์ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามนิยามนั้นสามารถก่อให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจซึ่งกันและกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ได้จริงบนความพึงพอใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องนั้น และเนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในพื้นที่ธรรมชาติและในพื้นที่ชุมชน โดยในแต่ละประเภทพื้นที่ย่อมก่อให้เกิดกิจกรรมแตกต่างกันไปหลากหลายรูปแบบ โดยในที่นี้ยกตัวอย่างเฉพาะกิจกรรมที่สอดคล้องกับพื้นที่จังหวัดภูเก็ตเป็นหลัก ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ธรรมชาติ เช่น การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ และการพายเรือแคนู-คายัคในพื้นที่ป่าชายเลน เป็นต้น ส่วนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ชุมชน เช่น การชมการแสดงทางวัฒนธรรม เทศกาล หรือประเพณีสำคัญ การเที่ยวชมศาสนสถานหรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และการเที่ยวชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น สามารถสรุปความสัมพันธ์ของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและพื้นที่รองรับกิจกรรมได้ผลดังแผนภูมิที่ 2.2

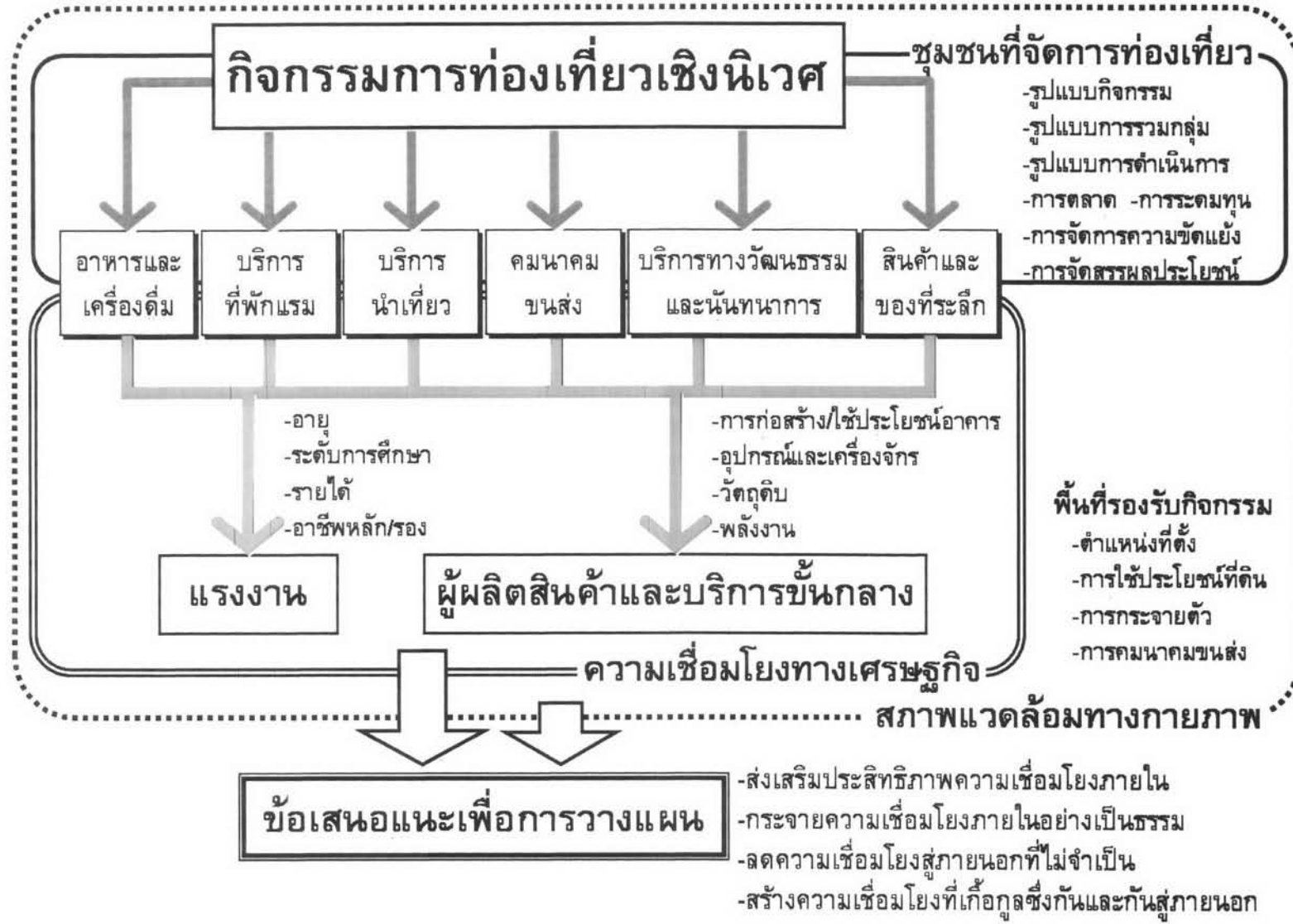
แผนภูมิ 2.2 กรอบแนวความคิด รูปแบบ และพื้นที่รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา: จากแนวคิดและทฤษฎี

เมื่อได้กรอบของการศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยได้โดยอาศัยแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ และสภาพพื้นที่รองรับกิจกรรม เพื่อให้ทราบว่าผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตั้งอยู่ที่ไหน ให้บริการนักท่องเที่ยวบริเวณใด ในรูปแบบใด และใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทใดบ้าง หลังจากนั้น ผู้วิจัยต้องการทราบว่าผู้ประกอบการเหล่านั้นได้ใช้จ่ายเพื่อการจ้างงานแก่ใครบ้าง และลูกจ้างเหล่านั้นเป็นคนในท้องถิ่นหรืออยู่ในพื้นที่อื่น รวมทั้งผู้ประกอบการเหล่านั้นได้ใช้จ่ายเพื่อการค้าซึ่งวัตถุดิบและบริการชั้นกลางอย่างไร แก่ผู้ใดบ้าง และผู้จัดหาวัตถุดิบและบริการเหล่านั้นเป็นคนในท้องถิ่นหรืออยู่ในพื้นที่อื่นภายอำเภอ ภายในจังหวัดหรืออยู่ภายนอกจังหวัด ตลอดจนถึงต้องการทราบถึงการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่นที่ตั้งของแหล่งกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเหล่านั้นด้วย

คำตอบเหล่านี้สร้างความเข้าใจต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดภูเก็ต ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจและการใช้พื้นที่ และคำตอบที่ได้สามารถใช้เป็นส่วนหนึ่งในปัจจัยเพื่อตัดสินใจว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ศึกษานั้น ปัจจุบันได้ดำเนินการสอดคล้องกับเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริงหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ตลอดจนนำไปสู่การเสนอแนะ และมาตรการเชิงพื้นที่และเชิงเศรษฐกิจ เพื่อส่งเสริม สนับสนุน หรือลดผลเสียอันเกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่จังหวัดภูเก็ตได้ได้อย่างเป็นระบบและถูกต้องตรงตามความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปกรอบแนวความคิดในการวิจัยได้ดังแผนภูมิที่ 2.3

แผนภูมิ 2.3 กรอบแนวความคิดในการวิจัย